

De heer Redemeijer heeft ook gevraagd of de rafels die nog moeten worden afgeknipt, in de discussie met het Landbouwschap van zodanige aard zijn dat ze de inwerkingtreding van de verzelfstandigingsoperatie per 1 januari zouden kunnen verhinderen. Dat, voorzitter, is niet het geval. Er bestaat uitzicht op overeenstemming.

De heer Barendregt heeft een verduidelijking gegeven van de beproevingen voor het bedrijfsleven. Ik denk dat de hele switch van een kwantiteits- naar een kwaliteitsbenadering ook voor de overheid een heel relevant aspect is. Dat is één van de redenen voor de overheid om nauw betrokken te blijven bij de DLV.

De financiering van de 50% van het bedrijfsleven – 15% via een heffing, 15% via het directe profijtbeginsel en 20% nog even in het ongewisse – wil ik overlaten aan het bestuur van het Landbouwschap, dat zich met name bezighoudt met het private deel van de financiering. Zelf vind ik meer toepassing van het profijtbeginsel een goede weg. Van mijn kant zal ik niet drammen om meer via heffingen te gaan doen. De eigen verantwoordelijkheid van het Landbouwschap, met zijn eigen wettelijke bevoegdheid, is het uitgangspunt. Als overheid kunnen we alleen maar ingrijpen als er sprake is van een aperte strijdigheid met het algemeen belang, en dat zie ik op dit punt niet zo snel.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van D66 wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend, dat zij geacht willen worden zich niet met het wetsvoorstel te hebben kunnen verenigen.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de regeling van de overdracht van aandelen op naam in naamloze vennootschappen en besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (21155)**.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Van den Berg** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Mijn inleiding sluit enigszins aan bij het vorige agendapunt, want wij weten allemaal dat de meeste bomen meer tijd dan een mensenleven nodig hebben om tot volle wasdom te komen. "Boompje groot, plantertje dood", heet het in de volksmond.

In het proces van wetgeving lijkt zich soms – zo denk ik althans in sommige ogenblikken – iets analoogs voor te doen: "Wetje groot, makertjes dood". Zo erg is het natuurlijk niet. De makers zijn doorgaans nog volop in leven tegen de tijd dat hun wetsvoorstel volledig en wel het Staatsblad bereikt, maar het aantal dat er zelf nog actief aan kan meewerken, is doorgaans erg klein. Er zouden heel wat namen kunnen worden genoemd van ministers en kamerleden, die wel aan de wieg hebben gestaan van de zogenaamde drie misbruikwetten twaalf jaar geleden, maar die vandaag, nu wij er het laatste restant van bespreken, niet meer in staat zijn om aan die totstandkoming actief medewerking te verlenen. Ik noem dan natuurlijk in het bijzonder mijn voorgangster mevrouw Joke van der Meer, van wie bovendien kan worden gezegd dat het aan haar niet heeft gelegen dat het met de completering van de misbruikwetgeving zo lang heeft moeten duren.

Wie er letterlijk en overdrachtelijk nog bij is, maar wel van publiek ambt heeft gewisseld, ons medelid Korthals Altes, zal zich de afgelopen jaren wel eens hebben afgevraagd, of hij in de kwestie van de overdracht van aandelen op naam waarover wij het vandaag hebben, niet beter in 1986 maar had kunnen doorzetten, daarbij speculerend op een meerderheid ook in deze Kamer, zij het wellicht een wat anders gekleurde meerderheid dan hij in 1986 in de Tweede Kamer had verworven voor zijn wetsvoorstel. Maar misschien was het wat veel gevraagd om een week of een paar weken voor de verkiezingen van 21 mei van dat jaar de coalitiegenoot in deze Kamer nog even te desavoueren. Hoe dan ook, wat toen al aan antimisbruikwetgeving zes jaar voorbereiding had gevergd, is

intussen per novelle nog eens met zes jaar verlengd. Zonder dat collega Korthals Altes of zijn ambtsopvolger te willen aanrekenen, moet het mij en mijn fractie toch van het hart, dat de voortgang met het onderhavige wetsvoorstel 21155 buitengewoon traag is verlopen. De zorg van mijn voorgangster, Van der Meer, over de schadelijke vertraging uit 1986 is gebleken profetisch te zijn.

Profetisch bleek overigens ook de waarschuwing van de toenmalige minister, die op 14 mei van datzelfde jaar de volgende waarschuwendende woorden uitsprak over het gewraakte amendement-Vermeend/Van der Burg/De Grave: "Hoe sterker men de huidige bepaling in de vorm waarin deze nu gegoten is, kritiseert, des te sterker zal de wetgever geneigd zijn om te zeggen, dat er maar één oplossing is waarbij alle problemen, althans de juridische problemen, van de baan zijn, te weten het voorschrijven van de notariële akte als enige panacee bij de overdracht van aandelen." Hij voegde daar overigens nog iets aan toe: "Ik betwijfel of wij daarmee de praktijk een dienst bewijzen." Misschien dacht hij daarbij aan de in de Tweede Kamer door de huidige bewindsman in januari aangegeven bezwaren tegen deze aanpak, namelijk juridische schijnzekerheid en hogere kosten. Ik kan op dit moment alleen maar vurig hopen dat nu de profetische dreiging van onze huidige collega bezig is werkelijkheid te worden, hij zich niet in afgrijzen van het voorstel zal afkeren, maar dat hij zich zal herinneren wat hij in het debat van 1986 ook heeft gezegd, namelijk dat er geen medicijn is zonder vervelende bijwerking.

Voordat ik meer expliciet namens mijn fractie conclusies trek over het vandaag te bespreken wetsvoorstel, wil ik de staatssecretaris het probleem van de traagheid nog eens voorleggen, voornamelijk door mij af te vragen wat hier aan de hand kan zijn en hoe wij die traagheid kunnen doorbreken. De staatssecretaris zal het toch met ons eens zijn dat het bestrijden van rechtsonderminning in en buiten het ondernemingsrecht weliswaar zorgvuldig moet gebeuren, maar ook met een zo gezwind mogelijke spoed, zodat het kwaad niet aldoor verder kan groeien en zich verspreiden.

Vanouds – dit is een kleine theoretische uitbreiding – ontwikkelt het recht zich vanuit drie bronnen: de wetgeving, de rechtspraak en de rechtsgeleerdheid. Wij zullen het er niet over hebben wie de oudste rechten toekomen, noch wie hierin de belangrijkste plaats inneemt. Zo vast staat de trias-politicaire niet meer op zijn benen, dat zonder aarzeling de wetgever in alle opzichten voorop kan worden gezet. Voor ons is van belang de gewichtige plaats die de rechtsgeleerdheid, beoefend aan de diverse faculteiten, inneemt. Daarin verschilt ze in belang en in karakter – trouwens ook in verantwoordelijkheid – van de meeste andere wetenschappen. Spelen die een relatief bescheiden adviserende rol, de rechtsgeleerdheid oefent vrijwel direct invloed uit – langs de bekende weg van commentaren en annotaties – op de praktische rechtsbeoefening. Tussen twee haakjes, wie iets in mijn betoog beluistert van jalousie de *métier* zal wel geen ongelijk hebben, hoewel ik betwijfel of mijn vakdiscipline zoveel invloed zou willen, laat staan dat haar die zou toekomen. De rechtsgeleerdheid ontwikkelt niet slechts mede het juridische denken, maar oefent ook een gewichtige publieke controle uit op de praktijk van rechter en wetgever. Het is dus begrijpelijk dat het "juristenministerie", waaraan de staatssecretaris mede leiding geeft, meer dan andere ministeries gevoelig is voor de kritiek uit de rechtsgeleerde faculteit. In het algemeen is dat ook juist en nuttig.

Toch ontwaar ik twee niet onbelangrijke problemen. Het ene is de neiging tot perfectionisme. De juridische geleerdengemeenschap eist perfectie. Het ministerie is geneigd alle potentiële en feitelijke kritiek voor te willen zijn. Onze collega, oud-minister en bovendien ervaren advocaat, de heer Korthals Altes toonde in 1986 het nodige bewustzijn van het probleem toen hij zei: "Voor al bij deze ontwerpen valt het nog eens extra op dat het civilisten wel eens eigen is scherp te slijpen. Het moet allemaal perfect zijn. Dat lukt nu eenmaal niet." Niet alleen ben ik dat met hem eens, het kan ook dienen als vermaning jegens elke bewindsman en zijn medewerkers bij Justitie. Behoeft aan perfectie is begrijpelijk en goed, maar voorbij een zekere grens van

vertraging schiet die behoefte aan dat doel voorbij en dus zal soms de deskundige rechtsgeleerdheid toch maar even daar moeten worden geplaatst waar ze in wezen al staat: aan de kant. Niet omdat ze niet voor haar vak deugt, maar bij wijze omdat ze er wel voor deugt. U begrijpt, mijnheer de voorzitter, dat ik graag bereid ben om enkele van mijn collegae, althans op mijn eigen faculteit, zo nodig troost te bieden, al was het maar omdat ik zelf enige aardige ervaring heb opgebouwd in vergeefse pleidooien.

Het tweede probleem is dunkt mij belangrijker. Ik noem dat het probleem van de juridische differentiatie. Met de maatschappij mee differentieert ook het recht. Daarmee worden begrippen als rechtseenheid en zelfs *corpus juris* langzaam aan riskante ficties. De rechtsgeleerdheid is daarbij – zo vermoed ik langzamerhand – de rechtspraktijk van wetgever en van rechter niet erg behulpzaam. Om meer dan één reden voedt de rechtswetenschap die differentiatie, vormt ze haar bijna, tot een meervoud aan rechtswetenschappen. Tegelijkertijd echter draagt ze er daardoor aan bij dat het recht haar samenhang verliest en dat de rechtsgeleerden lang niet meer altijd dezelfde of zelfs maar overeenkomstige taal spreken. Wie het goed beredeneert in het huwelijksrecht kan zware kritiek verwachten uit het kinderrecht. Wie juist concludeert naar maatstaven van fiscaal recht, riskeert welhaast principiële kritiek uit het notariële kamp. Het recht is, naar het oordeel van de Amerikaanse rechtshistoricus Harold Berman, in onze tijd verworpen tot een hutspot van rechtsopvattingen en rechtswetenschappen zonder enige innerlijke samenhang. Nu meen ik dat wij in die kritiek de vertrouwde brontoon van de rechtshistoricus mogen verdisconteren, maar helemaal ongelijk heeft hij natuurlijk niet. Het onderwerp van vandaag geeft enige aanleiding, die differentiatie aan de orde te stellen. Er zal waarschijnlijk nog vaker reden voor zijn. Ik doe dit ook omdat nota's als "Recht in beweging" en "Zicht op wetgeving" hier als zodanig niet op zijn ingegaan.

Dit is allemaal om twee redenen vervelend. In de eerste plaats: Wat er ook aan wetgeving wordt geproduceerd, deugen zal het bij een flink

aantal juristen nooit. Veel kritiek op onzorgvuldige wetgeving is ongetwijfeld juist, maar even vaak komt deze voort uit de geheel eigen maatstaven van een andere juridische specialisatie. Toen het ging over zijn amendement op wetsontwerp 16331 – waaruit de vandaag te behandelen wijziging voortkomt – constateerde mijn politieke vriend aan de overzijde, Vermeend, in januari van dit jaar niet ten onrechte dat de banvloek van de "wijze oude rechtsgeleerde te Nijmegen" – ik bedoel natuurlijk: W.C.L. van der Grinten – voortkwam uit grote expertise op het terrein van het vennootschapsrecht maar geringe vertrouwdheid met de anti-misbruikwetgeving, die vanouds meer een zaak is van het fiscale recht. Hun maatstaven zijn blijkbaar nogal verschillend; daar heeft Vermeend gelijk aan, dunkt mij.

Een tweede probleem is dat wie om politieke redenen iets niet wil, bijna steeds over een aantal juridische deskundigen kan beschikken achter wie hij zich kan verschuilen. Voor de betrokkene is dat mooi: hij of zij hoeft niet te zeggen dat hij er geen zin in heeft, hij kan opmerken "dat de zorgvuldigheid van wetgeving in het geding is". Ik zeg niet – daarvoor ken ik de achtergronden van de bezwaardheid in CDA-kring van 1986 onvoldoende – dat zulks bij de collega's van het CDA destijds het geval is geweest. Maar dat deze politieke "sluipweg", gevolg van juridische specialisatie en differentiatie, bestaat valt naar mijn idee niet tegen te spreken.

Het voor juridische kritiek zo gevoelige ministerie van Justitie zit er natuurlijk wel mee, mijnheer de voorzitter. De politieke sluipwegen zal het, zo nodig, nog wel doorzien, al zijn die natuurlijk nooit gemakkelijk aan te tonen. De juridische differentiatie is echter een groeiend probleem; ministers, staatssecretarissen en hun medewerkers zullen telkens weer een weg door het kreupelhout moeten kappen: niet alleen een imperfecte, maar ook een die altijd een aantal vakbeoefenaren tegen de borst zal stuiten. Ik denk echter dat het goed is om zowel die kritiek te beluisteren als haar, beredeneerd, naast zich neer te leggen; zich er – want dat is het grootste gevaar, dat zien wij ook vandaag weer – niet door te laten

verlammen of onevenredig te laten vertragen.

Mijn vraag aan de bewindsman, mijnheer de voorzitter, zou zijn of hij mijn analyse deelt en, zo ja, of hij zich – natuurlijk in nauwe communicatie met zijn minister – capabel acht begrijpelijke maar schadelijke traagheid te doorbreken.

Om nu mijn eigen betoog over het wetsvoorstel, mijnheer de voorzitter, niet evenzeer in traagheid te doen verzanden, wend ik mij tot de zaak zelf. Ik herinner er dan aan dat mijn fractie al in 1986 bereid was het wetsvoorstel, zoals het er toen lag, te steunen, ook al hadden wij zorgen over de houdbaarheid van het door de Tweede Kamer ingevoegde amendement inzake de overdracht van aandelen op naam. Die steun geldt ook het nu aan ons voorgelegde wijzigingsvoorstel, zoals het luidt na – opnieuw – amendering in de Tweede Kamer door toedoen van, ten dele, dezelfde leden als die in 1986 voor amendering verantwoordelijk waren. Kennelijk vreesde de staatssecretaris opnieuw de kritiek vanuit deze Kamer; het voorlopig verslag moet hem gerustgesteld hebben. Ook voor de verzwaarde overdrachtsprocedure – de notariële akte – kan hij in elk geval op onze steun rekenen. Die procedure legt hem intussen wel de plicht op nadere regels te treffen voor de betrouwbaarheid van het aandelenregister, maar daar hoeft invoering van deze wetwijziging onzes inziens niet op te wachten. Wij zijn dat met onze collegae aan de overzijde eens. De notariële akte moge een zwaarder en dus kostbaarder procedure opleveren, de formele en materiële rechtszekerheid zijn er in elk geval mee gediend; voor bona fide vennootschappen kan zij geen echt probleem zijn.

Dat wat mijn voorgangster voor mogelijk hield, namelijk ondergraving van de essentie van het amendement-Vermeend c.s. uit 1986, is niet gebeurd. Ik zou haast zeggen: integendeel. Dat laat nog daar dat deze procedure van aandelenoverdracht beter spoort met wat in een aantal lidstaten van de Europese Gemeenschap al langer is voorgeschreven. Ook dat is een argument om aan dit voorstel steun te verlenen.

Meer dan ooit, tenslotte, kan nu gelden wat de toenmalige minister

van Justitie in 1986 opmerkte over "de derde misbruikwet". Ik citeer: "Het is duidelijk dat het hier gaat om een gezamenlijk produkt, waarbij niet alleen Justitie een belang heeft, in verband met het zuiver houden van het vennootschapsrecht, maar waarbij ook de fiscus, de bedrijfsverenigingen en de bedrijfspensioenfondsen een belang hebben". En, zo voeg ik daaraan toe, de handhaving van een werkzaam vennootschapsrecht, het belang derhalve van elke bona fide onderneming.

In 1986 besloot mijn voorgangster haar bijdrage aan het debat over de derde misbruikwet op deze plaats met de volgende woorden: "Als wij voor de keuze worden geplaatst, het onderhavige wetsvoorstel met het oog op misbruikbestrijding op korte termijn in te voeren, ondanks imperfecte artikelen met betrekking tot de verkrijging van aandelen op naam, of uitstel van invoering voor onbepaalde tijd met de daarbij behorende onzekerheid over wat er daarvoor in de plaats komt, dan kiest mijn fractie voor de eerste optie".

Mijnheer de voorzitter! U weet wat deze woorden betekenden voor een volksvertegenwoordigster die voor imperfectie van wetgeving, zacht gezegd, nogal gevoelig was. Vandaag draaien wij het om; mochten wij voor de keuze staan tussen ofwel het nu aan de orde zijnde ontwerp dan wel – wat nog steeds kan – de tekst van het tot nu toe buiten werking gebleven deel van de wet van 1 januari 1987, dan gaat onze voorkeur uit naar deze tekst. Maar wij zouden, net als in 1986, de vorige versie heel wel kunnen aanvaarden. Het lijkt ons van belang dat de staatssecretaris ook dat van ons weet.

De voorzitter: Als voorzitter mag ik u als eerste feliciteren met deze maidenspeech. U hebt zich aan het begin en aan het einde daarvan aangesloten bij uw voorgangster. In die zin is er sprake van een consistente lijn. Dat hoeft ons natuurlijk niet te verbazen bij twee vertegenwoordigers van dezelfde partij. Maar ik zie ook enig verschil: u heeft sterk de nadruk gelegd op de gevaren van het perfectionisme, terwijl uw voorgangster de gevolgen van het imperfectieisme placht te onderstrepen. Het consistente is daarin gelegen, dat beide reëel zijn.

De context waarin u uw maiden-speech en dit wetsontwerp plaatste, past, zo denk ik, bij het karakter van deze Kamer en bij de prioriteiten die de Kamer stelt. Er klinkt ook de ervaring in door van een van de leden van de commissie wetgevingsvraagstukken, al weer zeven jaar geleden, maar ook van de politieke wetenschapper bij een juridische faculteit en de spanningen die deze moet ondergaan, en van de oud-journalist, om maar enkele van uw professionele kwaliteiten te noemen. Misschien is nog wel essentiëler dat ook doorklonk uw staatkundige betrokkenheid en uw politiek relativiseringsvermogen, en omgekeerd. Ik wens u van harte geluk met deze maidenspeech.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

De heer Korthals Altes (VVD): Mijnheer de voorzitter. Ik sluit min of meer aan bij het betoog van de vorige spreker wanneer ik iets zeg over de lange weg die gevolgd moest worden bij het tot stand brengen van deze regeling. Die totstandkoming kan wellicht het best worden gekwalificeerd als de lijdensweg van een ondergeschoven kind. Van dat kind eisten oorspronkelijk drie leden van de Tweede Kamer het vaderschap op: de heren Vermeend, Van der Burg en De Grave. De eerste twee hebben in het recente verleden een diepgaande karakterhervorming voor hun rekening genomen. Ik steek overigens ook de hand in eigen boezem als ik zeg dat destijds de minister van Justitie zich duchtiger tegen het onderschuiven van dit kind te weer had moeten stellen.

Ik prijs het lid van deze Kamer de heer Wagemakers dat hij destijds het initiatief nam tot een correctie. Ik ben het dus niet met de voorgaande spreker eens dat de toenmalige minister van Justitie zou zijn geweest, al dan niet in verkiezings-sfeer, voor druk van de coalitie-partner. Voor zover ik het mij herinner was het ook niet een van de meest in het oog springende eigenschappen van die minister dat hij voor de coalitiepartner op de loop ging, integendeel. Ik meen dat ik in alle objectiviteit kan stellen dat het